

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

THE EXTREMIST, BETWEEN PORTRAIT AND CARICATURE IN THE INTERWAR FICTION

Ștefan Firică

Assist. PhD, University of Bucharest

Abstract: In times when radical political trends result in deep tectonic movements within the European cultures and societies, it is only natural for the archetype of the extremist to permeate the realm of literature. In the interwar Romanian fiction, the tumultuous character makes his appearance in a variety of literary universes, created by such writers as Ion Agârbiceanu, N. D. Cocea, C. Stere, Mircea Eliade, Gherasim Luca, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sebastian. This paper aims to showcase the fictionalization of the extremist in Mircea Eliade's political prose of the 1930s (Întoarcerea din rai, Huliganii), by pointing out the conversion of the portrait into caricature, in line with the author's ideological views. Our approach is focused on four typologies: the hooligan, the anarchist, the communist, the religious fanatic.

Keywords: political novel, ideology, hooliganism, extremism, Mircea Eliade.

Huliganism

„Trebuie să cerem, să urlăm, să furăm” e motto-ul personajului Emilian din *Întoarcerea din rai* (Eliade 1995b: 41), dar critica a reținut ca sinteză a concepției autorului definiția mult mai elaborată dată de David Dragu huliganismului, în următorul volum al seriei:

„Există un singur debut fertil în viață; experiența huliganică. Să nu respecti nimic, să nu crezi decât în tine, în tinerețea ta, în biologia ta... Cine nu debutează așa, față de el însuși sau față de lume – nu va crea nimic, va rămâne sterp, timorat, copleșit de adevăruri. Să poți uita adevărurile, să ai atâta viață în tine încât adevărurile să nu te poată pătrunde, nici intimida - iată vocația de huligan.” (Eliade 1995a: 168)

Accentul pe biologie postulează o esență interioară sălbatică și pură, incoruptibilă de intervențiile, constrângerile „din afară”, social-culturale. Din acest punct de vedere, adolescentul lui Eliade este o personificare fidelă a ceea ce Alessandro Ferrara numea o identitate antagonică: o individualitate definită prin conflictul cu societatea din care face parte, prin refutarea *in corpore* a valorilor acesteia (Ferrara 1998: 50-60). Negativismul generalizat al tinerilor a fost remarcat încă de la început, într-un fel de bilanț algebric: „Nu văd un *plus* în viața lor. Ei înșiși se flatează cu minus-morala, minus-răspunderea, minus-pudoarea, minus-remușcarea, minus-mila...” (Graziella Sotiriu, în „Dosarul” Eliade IV: 222). Huliganismul lui

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Eliade e în primul rând antiburghez, iar spargerea vitrinelor și celelalte gesturi sfidătoare ale lui Emilian și ale altora trebuie puse în legătură cu huliganismul intelectual propovăduit de Papini la 1913 („teppismo intellettuale”), hrănit din același imaginar ludic și belicos:

„Mi s-a spus că sunt șarlatan, că sunt huligan, că sunt vulgar (*bine!*). Iar eu am primit cu indescritibilă bucurie aceste injurii care devin laude magnifice, în gurile celor care le pronunță. Sunt huligan, e perfect adevărat (*foarte adevărat!*). Întotdeauna mi-a plăcut să sparg geamurile și să mă dau la oameni (*vociferări enorme*), și există în Italia cranii ilustre care încă mai păstrează urmele livide ale pietrelor mele (*proteste, câteva doamne se ridică*). Nu există, în scumpa noastră țară de parveniți, destul huliganism intelectual. Suntem la mâna burghezilor, birocrăților, academicienilor, trândavilor, belferilor (*strigăte confuze*). Nu e destul să deschidem ferestrele – trebuie să dărâmăm și ușile. Revistele nu sunt suficiente – trebuie să-i lovim cu picioarele.” (Papini 1913: 37)

Gesticulația scandaloașă și accesele de ultraviolență îndeamnă la încă o conexiune intertextuală, aceea cu *Portocala mecanică* (1962) de Anthony Burgess. Cornel Ungureanu (2010: 163) a sugerat asemănarea dintre gașca lui Anicet și banda lui Alex. Membrii celor două grupuri sunt, într-adevăr, niște adolescenți turbulenți care refuză regulile impuse de societate, percepută ca un dispozitiv supraindividual de reprimare a instinctelor, de automatizare a omului. Ceea ce resping ei e o entitate abstractă, mai degrabă un mănunchi de trăsături detestate: ipocrizie, instituționalism, birocrație, impersonalism, academism. Tinerii antisistem pe care îi imaginează Eliade nu întrevăd altă ieșire din acest aparat strivitor decât „soluția gordianică” (Eliade 1991, vol. I: 333): a tăia cu brutalitate lanțul servituților, care condamnă la o poziție subalternă, a rupe contractul social. Nu întâmplător, primii comentatori ai romanului au vorbit de Supraomul nietzschean și de Imoralistul gidian (vezi, de pildă, Pericle Martinescu, în *Dosarul Eliade IV*: 208). Tinerii lui Eliade sunt la fel de radicali în nonconformism. Că unii dintre ei se vor înrola de bună voie, apoi, în structuri colective de o disciplină aberant de rigidă, iată numai unul dintre paradoxurile generației: deocamdată societatea burgheză e resimțită ca o formă falsă și bătrânicioasă, care trebuie imediat lepădată.

Am văzut că și Eliade s-a complăcut, în *Memorii*, în a indica o legătură între eroii lui și „tinerii furioși” din literatura engleză a anilor 1950, a unor John Osborne sau Kingsley Amis. Miza acestei sugestii de lectură era, evident, depolitizarea mesajului său din anii 1930, eventual discreta lui împingere în zona de centru sau chiar de stânga. Și totuși, la el, punctul nevralgic al huliganismului nu constă în dimensiunea antiburgheză (manifestată prin faceri și defaceri intempestive de logodne, exhibiții sexuale, atentate la ordinea publică), ci într-o ambivalență pe care autorul o escamotează și la tinerețe, și la bătrânețe. Jargonul gazetăresc ai anilor 1930 înțelegea prin huligani cetățenii dedați unor acte de violență publică, de obicei antisemită. Exista, la ora publicării celui de-al doilea volum al seriei, o certă conotație politică a termenului, popularizată mai ales în presa filocomunistă, pe care Eliade o desfide încă de la primele interviuri (vezi, de pildă, Eliade 2010a: 381-383). Inclusiv critica literară de întâmpinare concede că semnificația avută în vedere de autor ar fi metafizică, și nu politică („Huliganii D-

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

sale sunt luați nu în accepția social-politică, ci în înțelesul metafizic: este huligan cine nu respectă convenții, valori, ierarhii, canoane și nu crede decât în sine, biologic și etic” – Cioculescu, în *Dosarul Eliade* III: 48). Într-adevăr, referirile la mișcări sau partide recognoscibile pe scena publică sunt tangențiale în roman. Numai că metafizicul și politicul nu sunt sfere complet separate, la Eliade. Cine e interesat de semnificația huliganismului nu poate trece cu vederea articolele scrise de autor în aceiași ani (1934-1936), unde în seria huliganilor metafizici sunt trecuți Eminescu, Vasile Conta, Hasdeu, reținuți pentru naționalism și pentru un tip de antisemitism „teoretic” (Eliade 1934: 5), considerat a fi avuabil. E o argumentație oțioasă, care se cere, totuși, reluată aici pentru a se înțelege că Eliade atribuie alternativ două sensuri termenului. Ambele pornesc de la ecuația de bază: huliganism = naționalism + antisemitism. Numai că există huligani și „huligani”, (pentru a face distincția dintre categorii, Eliade însuși folosește ghilimelele, uneori). Primii sunt fanaticii curentelor gălăgioase și violente: „să strigi în gura mare că îți iubești neamul” (Eliade 1990 II: 61), să iei „atitudine decisivă contra evreilor”, să-i socotești „inferiori, șnapani, primejdioși etc.” (Eliade 1934: 5). Ultimii promovează „românismul” (într-un sens cultural și cvasi-apolitic, pe care îl știm de la Rădulescu-Motru) și culpabilizează evreitatea sub specie filosofică și științifică, pe un plan al „imponderabilelor” (idem). Ca studiu de caz al confuziilor care se pot isca între unii și alții este oferit Eminescu:

„Intransigența sa politică ar fi atras asupra-i renumele de 'huligan'. Mihai Eminescu ar fi fost considerat astăzi 'hitlerist' și 'fascist'. [...] Antisemitismul și naționalismul său feroce ar fi stârnit împotriva-i o cohortă de critici și de moralști [...]. Acest mare 'huligan', acest poet care a folosit o singură dată bestemul – împotriva celor care 'au îndrăgit străinii' – ar fi fost astăzi copleșit de injurii, de calomnii, de intrigi.” (Eliade 1990, II: 162)

Se înțelege acum că atât Eminescu, cât și eroii din roman sunt „huligani” cu ghilimele¹. Simpla proximitate a modelului „poetului național”, mult folosit și de extrema dreaptă în acei ani, în scopuri propagandistice, reabilitează simbolic termenul. Cu voie sau fără voie, Eliade a contribuit la mitologizarea unui cuvânt cât se poate de contondent în imaginarul epocii. „Huliganii capătă argumente metafizice”, o spune chiar el într-un articol în care face apologia prefeței lui Nae Ionescu la romanul lui Sebastian *De două mii de ani* (Eliade 1934: 5). În 1936, oficiosul de extremă dreaptă *Sfarmă-Piatră* semnalează cu satisfacție, în romanul lui Eliade, elogiul huliganismului (chiar așa intitulându-se recenzia lui Septimiu Bucur – *Dosarul Eliade* IV: 213-215). În 1938, Brătescu-Voinești semnează volumul *Huliganism*, colecție de articole

¹ Utilizarea ghilimelelor, în publicistica lui Eliade, are de multe ori un tâlc, anume marchează diferența dintre ceea ce autorul consideră a fi o *realitate* și, respectiv, o *idee de-a gata* (sau o *superstiție*, cu un termen utilizat de el adesea), intrată în conștiința publicului larg după ce fost propagată și naturalizată de mijloacele de informare în masă. Bunăoară, aceasta e diferența dintre huligan și „huligan”, dintre personalitate și „personalitate”, dintre dictatură și „dictatură” (vezi *Dosarul Eliade* V: 252-253), hitlerist și „hitlerist” etc. Termenii secunzi reprezintă pentru autor, de fiecare dată, imaginea deformată, clișeizată, la limită chiar falsă, a termenilor primi.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

---

apărute în *Universul*, de un jalnic antisemitism². Termenul pare, în multe contexte, reabilitat ideologic; fără îndoială că el a beneficiat, de pe urmele lui Eliade, de o eufemizare simbolică.

Pe bună dreptate, Mac Linscott Ricketts conchidea că nu există nimic în romanul publicat în 1935 care să poată fi interpretat ca propagandă legionară (Linscott Ricketts 2004 II: 310). Dar avea dreptate și Eugen Ionescu să acuze „insensibilitatea”, „întoarcerea la zoologie” a tinerilor care forfotesc în paginile cărții (Eliade 2010a: 413-414). Căci umbra huliganului e, ați ghicit, rinocerul.

Anarhism. Comunism

Un fel de *aficionado* al anarhismului e Emilian, care, la chermeze, își zgândăre mereu amicii să se ia la hartă și, pe stradă, nu știe ce să facă mai întâi ca să scandalizeze: „Emilian nu-și găsea astâmpăr de bucurie; țipa, scuipa vitrinele, și se opri în fața lăptăriei de pe bulevard ca să o spurce. Libertate, libertate! Jos burghezii, jos bătrânii, jos masca!” (Eliade 1995b: 104-105). Dacă s-ar opri aici, ar rămâne un huligan în felul oarecum abstract schițat de Papini în *Discorso di Roma*, dar tânărul cu ocupație incertă s-a înscris recent în Partidul Comunist, pentru a fi în primele rânduri în eventualitatea unor acțiuni subversive. Doctrina nu îl interesează deloc, ci doar oportunitatea de a crea haos social:

„De fapt, nici acum nu se simte comunist, nu citește doctrină comunistă și nu se interesează de cele ce se petrec sau s-ar putea petrece în Rusia. Îi e complet indiferent cine face revoluția: comuniștii, socialiștii sau naționaliștii. Ceea ce îl interesează este gestul revoltei, curajul de a ieși în stradă și a lovi, a ucide.” (idem: 148)

Un an mai devreme, el putea fi întâlnit în mișcarea studentească împotriva guvernului Iorga-Argetoianu, în mulțimea încolonată în fața Facultății de Drept. Eliade nu dă multe detalii despre această primă afiliere, însă e vorba despre manifestațiile de stradă care țineau prima pagină a ziarelor din 24-25 martie 1932, organizate de U.N.S.C.R., asociația-macă a micilor curente radicale din lumea universitară (vezi Butoi 2011 și Butoi, în Rostás 2014). Comparația pomenită și în presă, și în romanul lui Eliade (Protopopescu 1932: 1, Eliade 1995b: 149), este cu demonstrația neoașistă de pe 13 martie 1906, instigată atunci de Nicolae Iorga, de pe treptele Teatrului Național. Evenimentul de la începutul secolului era furibund capitalizat simbolic de grupările șoviniste din anii '30, inclusiv de corifeii ai „tinerei generații”. Îl vedem, deci, pe Emilian, iarăși complet indiferent la cauza strigată, în tabăra naționalistă. Critica l-a apropiat în mod forțat de ideologia de extrema stângă. El e un comunist de conjunctură, în suflet rămânând un bakuninian incurabil cu veleități de terorist, cel puțin până la împușcarea cu un foc de revolver a jandarmului, în noaptea grevei de la Grivița. În *Huliganii* el apare numai fugitiv, după ce știm că a trecut printr-o criză de vinovăție complicată cu o pleurezie: autorul are inspirația de a își lăsa personajul în șantier.

---

²Unde, iarăși, Eminescu este invocat ca justificare a huliganismului (Brătescu-Voinești 1938: 228).

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Adevărații comuniști sunt cvasi-inexistenți în fresca lui Eliade, singurul relativ vizibil fiind Lazarovici. Gazetar șters, el scrie și romane cu teză, dintre care cel de-al treilea, *C.F.R.*, de bună seamă inspirat după greva de la Grivița, a fost o vreme interzis de cenzură și a apărut apoi, între coperte roșii, producând o oarecare agitație (Eliade 1995a: 229). Înainte de a se apuca de scris, prozatorul se documentează, zolist, la fabrică, în timpul redactării fură de la cunoștințe fraze care i se par de duh, iar după ce termină se străduiește să conducă orice conversație către o dezbatere despre opera sa, pe care o ghicim la fel de mediocră ca și autorul. Eliade îl simpatizează mai puțin decât pe oricare dintre membrii bandei de la Corso. Cam fricos, el duce o viață burgheză de angajat conștiincios, nu își declină adeziunile politice și nu se implică în acțiuni directe, având un singur moment fast, când îi oferă lui Emilian un alibi în fața agenților acoperiți ai Siguranței, infiltrați la ziarul *Curierul*.

Ortodoxism

Mult mai lovace este *porte-parole*-ul misticismului ortodoxist, expansivul Eleazar. „Biciul lui Dumnezeu” (Eliade 1995b: 88), construit cu asperități de profet bogomilic, pare desprins din paginile lui Nikolai Berdiaev despre *Un nou Ev Mediu*, cineva rezumându-l cu fidelitate în deviza „înapoi la Vârsta Întunericului” (idem: 75). Crede că ultima noutate în materie de societate este Noul Testament (neagă, deci, progresul civilizațional al modernității) și se îmbată rasputinian, ros fiind de vinovăția că ar păcătui împotriva lui Hristos (idem: 76-77). Autoflagelator și mai ales flagelator, de o agresivitate cel puțin verbală de neegalat (și grupul nu duce lipsă de inși care perorează!), el e privit cu o duioșie inexplicabilă de toți amicii. E membru fondator al A.S.C.R.-ului (o asociație studențească creștină mai moderată ca U.N.S.C.R.-ul), ca Mircea Vulcănescu, cu care însă nici nu se compară ca dogmatism rebarbativ.

Ideologic, e pentru o revoluție conservatoare de tip autohton, inspirată de elitismul lui Ortega y Gasset și mai ales de curentele organiciste germane. „Adevărata revoluție se face de sus în jos”, ceea ce pornește de la păturile sărace e doar „asasinat, jecmăneală, teroare stupidă” (idem: 171). Argumentele sunt nule politic:

„Revoluție a făcut Dumnezeu creând lumea; s-a revoltat împotriva haosului, împotriva neființei; împotriva nimicului, a creat ființa, în locul neantului a creat eternitatea. Asta e revoluție. Și Isus tot revoluționar a fost, dar s-a coborât de sus.” (idem)

Greva muncitorească îi repugnă, și e de înțeles de ce: emană de jos în sus, deci nu are decât să se transforme în anarhie. De aceea, preferă un principiu statal autoritarist, manifestat printr-un intervenționism polițienesc *sans bornes*: „Ar trebui să pună mitraliera în ei!” (idem: 170). Singurul care se arată „puțin enervat” la asemenea enormități e nedreptățitul Lazarovici.

În *Huliganii*, Eleazar continuă să își expună teoriile, numai că urechea naratorului e plasată la o sensibil mai mare distanță de el, încât vocea i se amestecă în zumzetul de cafea („Eleazar era cunoscut de publicul restaurantelor, al cafenelelor, al cenaclurilor artistice. Avea

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

întotdeauna o revoluție de propovăduit, o reformă de promovat” – Eliade 1995a: 111). O singură dată îl auzim, din nou, deslușit. Acum pledează pentru un creștinism țărănesc, naeionescian, tocmai s-a înscris într-un partid de acțiune (nu e greu să bănuim care) și amenință „în dreapta și-n stânga cu închisoarea pe viață, cu spânzurătoarea, cu trimiterea peste granițe. Uneori, în mijlocul vreunui discurs vehement, avea o adevărată euforie a puterii. Se simțea tânăr, puternic, stăpân. Eleazar credea în stăpânirea sângeroasă a dreptății. A luminii, cum spunea el” (idem: 191). Personajul, nebucurându-se de atâta bunăvoință din partea autorului pe cât credea Belu Zilber, ilustrează înverzirea discursului misticist.

Galeria extremiștilor din *Întoarcerea din rai și Huliganii*, consistent reprezentată de-a lungul evoluției narațiunii, e schițată printr-un amestec de empatie și repulsie ușor decelabil al autorului, a cărui agendă ideologică nu deformează decisiv niciuna dintre figuri. Poate că numai ilegalistul comunist ar fi meritat, artisticeste, o șansă în plus.

BIBLIOGRAPHY:

„Dosarele” Eliade: „*Dosarele*” Mircea Eliade, vol. I-V. Cuvânt înainte și culegere de texte de Mircea Handoca, Editura Curtea Veche, București, 1998-2001.

Brătescu-Voinești 1938: I. Al. Brătescu-Voinești, *Huliganism*, Editura Ziarului „Universul”, București.

Butoi 2011: Ionuț Butoi, „Când produce școala revoluționari? O incursiune în istoria socială a vieții universitare interbelice”, *Revista de psihologie*, nr. 4, 2011, consultat online la adresa: <http://www.cooperativag.ro/o-incursiune-istoria-sociala-vietii-universitare-interbelice/> .

Eliade 1934: Mircea Eliade, „Judaism și antisemitism. Preliminarii la o discuție”, *Vremea*, an VII. nr. 347, 22 iulie 1934, p. 5.

Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc*, vol. I-II, Editura Roza Vânturilor, București, 1990

Eliade 1991: Mircea Eliade, *Jurnal*, Ediție îngrijită de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1991.

Eliade 1995a: Mircea Eliade, *Huliganii*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte: Mircea Handoca, Editura Garamond Internațional, București, 1995.

Eliade 1995b: Mircea Eliade, *Întoarcerea din rai*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte: Mircea Handoca, Editura Garamond Internațional, București, 1995.

Eliade 2010: Mircea Eliade, *Huliganii*, Prefață de Dan C. Mihăilescu, Editura Jurnalul Național, București.

Ferrara 1998: Alessandro Ferrara, *Reflective Authenticity. Rethinking The Project Of Modernity*, Routledge, London & New York, 1998.

Linscott Ricketts 2004: Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, Introducere la prima ediție și prefață la ediția românească de Mac Linscott

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Ricketts, În românește de Virginia Stănescu și Mihaela Gligor, Criterion Publishing, București, 2004

Papini 1913: Giovanni Papini, „Discorso di Roma”, în *Lacerba*, 31 Marzo 1913

Protopopescu 1932: Dragoș Protopopescu, „Ruritania în sfârșit sângerează”, *Calendarul* 1932: *Calendarul*, anul I, nr. 80, 24 martie 1932.

2014: Zoltán Rostás (coord.), *Universitatea interbelică a sociologilor gustieni. Studii*, Editura Universității București. Studiul lui Ionuț Butoi „Între revoluție studentescă și activism social”, consultat on-line la adresele: <http://www.cooperativag.ro/intre-revolutie-studenteasca-si-activism-social/>, <http://www.cooperativag.ro/intre-revolutie-studenteasca-si-activism-social-ii/>.

Ungureanu 2010: Cornel Ungureanu, *Șantier II. Un itinerar în căutarea lui Mirce Eliade*, Editura Cartea Românească, București, 2010.